

Aleviler neden 'muhalif'?

Cafer Solgun: Alevilerin var olma haklarının meşruiyetini ifade eden Diyanet İşleri Başkanlığı'nın özerk bir kurum olarak yeniden yapılandırılması, cemevelerinin ibadethane statüsünün tanınması, zorunlu din derslerinin hiç değilse zorunlu olmaktan çıkartılması gibi AİHM kararlarıyla da devlet açısından bağlayıcı hükümler haline gelmiş talepleri, ülkemizin demokratikleşme sorunları karşısında sahip olmamız gereken ortak duyarlılıkla örtüşen niteliktedir.

Cafer Solgun'un 5 Şubat 2022 tarihli yazısı: [Aleviler Neden 'Muhalif'? - CAFER SOLGUN \(perspektif.online\)](#)

Alevilerle ilgili en çok muhatap olduğum sorulardan biri bu; Aleviler neden hep 'muhalif'? Alevilerin "muhalifliğinin" inançlarıyla ilgili olduğunu zannedenler de az değil. Bu realitenin son derece anlaşılır nedenleri var oysa. Yani "muhalif" olmak, Alevilerin muhalif olmaya çok istekli, meraklı bir toplum olmalarından ileri geliyor değil.

Öncelikle bu durumun tarihsel bir evveliyatı olduğunu bilmek gerek.

Ehl-i Beyt Mağduriyetini Sahiplenmek

Hz. Muhammet'ten sonra İslam tarihine yön verenler, giderek daha fazla belirgin bir özellik kazanacak şekilde, İslamiyet'i güç, iktidar, zenginlik, çıkar arayışları için ideolojik bir "bayrak" haline getirdiler. Özellikle de Alevilerin "Emevi İslamı" diye adlandırdıkları dönemle birlikte. Kuşkusuz, İslam inancı da dahil olmak üzere insanların din ve inançlarını siyasi iktidarları, çıkarları için istismar edenler dün de vardı bugün de ve herhalde hep olacak. Ama bu, bu istismara karşı çıkmanın haklılığına elbette ki gölge düşürmez. Aksine bunu daha fazla önemli kılar.

Konuya buradan girmemin sebebi, bilindiği üzere Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'e bağlılığın Alevi inancının temel referansı olması. Çünkü egemenlerin İslam'ı güç, iktidar arayışlarının bir "aracı" haline getirmesinin, Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'e yapılan haksızlıklarla birlikte başlayan bir süreç olduğuna inanılır.

Egemen İslam anlayış ve pratiklerinin tanımadığı, üzerinde baskı kurarak yok etmeye, asimile etmeye, başkalaşıma uğratmaya çalıştığı bir inanca mensup olunca, kendinizi, inancınızı koruma, yaşatma çabanız, ister istemez kuşatıldığınız egemen çoğunluğa ve onları esas alma iddiasındaki politika ve uygulamalara "muhalif" olmanızı kaçınılmaz hale getiriyor.

Aleviliğin bir zamanlar yaygın inanç olduğu Anadolu coğrafyasındaki süreç de bundan bağımsız bir nitelik taşıyor.

Halifeliğin Yavuz Sultan Selim tarafından 1516 yılında Abbasilerden alınıp Osmanlı padişahlarına devredilmesiyle birlikte Sünnilik de Osmanlı İmparatorluğunun "resmi dini" oldu. Anadolu coğrafyasında baskın inanç olan Alevilik, katliam ve asimilasyon politikalarıyla geriletilmekle kalmadı, "yasaklı inanç" haline geldi. Şeyhülislam fetvalarıyla Alevi-Kızılbaş insanları öldürenlere "cennet" vaat edildi, mallarına, mülklerine, kadınlarına el koymak "helal" sayıldı...

Alevilerin son zamanlarda siyasi saiklerle yere göğe sığdırılmayan "ecdadımız" Osmanlı döneminden hazzetmeyişleri, hafızalarında yer eden bu "karanlık" ile ilgilidir...

Cumhuriyet Dönemi Hayal Kırıklığı

Bu acılı süreç, saltanat ve halifeliğin kaldırıldığı, cumhuriyet idaresine geçildiği, ilerleyen yıllarda (1937) laikliğin bir anayasal form olarak kabul edildiği cumhuriyet döneminde de yeni boyutlar kazanarak devam etti. Alevilerin de desteklediği cumhuriyet projesi, Aleviler açısından hayal kırıklığı oldu. Yeniden yapılandırılan devlet, bu dönemde de ülkedeki bütün din ve inanç gruplarına eşit mesafede duran bir anlayışı benimsemedi. Lozan Anlaşmasıyla azınlık statüsünde hakları ayrıca tanınan "Gayrimüslim" yurttaşlar dışındaki bütün halkların "Sünni-Hanefi" inancına mensup oldukları varsayıldı. (Lozan Anlaşması hükümleri bir yana, "gayrimüslim" yurttaşlar da günümüze değin ciddi sorun ve sıkıntılar yaşadı, ayrımcılığa, katliamlara maruz kaldı.)

1925 yılında kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı, bu anlayışla faaliyet yürütüyor. Dahası, Tekke ve Zaviyelerin Kaldırılmasına Dair Kanun ile Alevi-Bektaşî dergahları kapatıldı, Alevi inancının merkezinde bulunan payeler (seyit, rehber, dede, pir vd.) yasaklandı. Bu, Aleviliğin devlet eliyle bir kez daha yasaklanmasından başka bir şey değildi ve değildi.

Nasıl ki Osmanlı döneminde şeyhülislam Aleviler için "katli vacip" fetvaları veriyor idiysen, cumhuriyet döneminde bu rolü üstlenen, açık veya dolaylı söylemlerle Diyanet başkan ve yöneticileri oldu. Hatırlatma kabilinden sadece bir örnek vereceğim:

1948'de basılan "Batınilerin ve Karmatilerin İcyüzü" başlıklı kitapta, Alevilerden "Ehl-i Beyt'e muhabbet iddia eden soysuzlar" şeklinde söz edilir. Kin ve nefret saçan bu kitaba, İslamcı çevrelerde adı "hayır" ile yâd edilen dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ahmed Hamdi Akseki bir önsöz yazmıştır ve bu önsözde Aleviler için, "Bugün de bunların bakîyeleri vardır. Irak'ta bunların adı Karamita ve Mazdekiyye'dir. Çünkü bunlar da tıpkı Sasaniler devrinde Mazdek'in ortaya attığı mal ve kadında herkesin ortak olduğunu, bunlarda temellük ve tasarruf olamayacağını da söylüyorlardı. Horasan'da bunlara Talimiye ve Melâhide denildiği gibi; Karmat'ın kardeşi olan Meymun'a nizbetle Meymuniyye de denir. Mısır'da meşhur Ubeyd'e nisbetle Ubeydiyyun, Şam'da Nusayriye, Dürzü, Tayamine adını alır. Filistin'de Bahaiye, Hint'te Behere ve İsmailiye, Yemen'de Yamiyye, Kürdistan'da Aleviyye, Türkler arasında Bektaşî ve Kızılbaş, Acemistan'da Babiye diye anılırlar" denilmektedir. Bu aşâğılık iftiralar, öteden beri toplumda Aleviler hakkında halen süren çarpık önyargıların nereden "üfürüldüğünün" de kanıtı olarak okunmalıdır kanısındayım. (İlk baskısı 1948 yılında yapılan bu kitap 2008 yılında Sebül Yayınevi tarafından tekrar basıldı.)

Diyanet'in sitesindeki fetvalardan birinde, açıkça "Alevi ile evlenilmez" denilmektedir. Bunun "Alevinin ekmeği yenmez", "Mum söndü", "Sapkin mezhep" türü evveliyatı hayli eski taşlaşmış önyargılarla uyumlu olduğu son derece açık olsa gerek. Bu önyargılar, "Aleviler Alevistan kurmak istiyor" (Mersin Müftülüğü vaizi Abdülkadir Sezgin, 2001) gibi aslı astarı olmayan söylemlerle günümüze değin canlı tutulmuştur.

Biliyoruz ki devlet aklının bir "makbul vatandaş" kabulü vardır ve o da Türk, Sünni (ve Atatürkçü) olmaktadır. Aleviliğin kendine özgü bir inanç grubu olarak varlığı, bir din ve inanç özgürlüğü hakkı sorunu değil, bir "güvenlik" meselesi olarak görülmektedir.

Alevilerin "muhalifliği", varlığını tanımayan devlete ve devlet politikalarının etkisi altında kendilerine önyargılarla bakan kuşatıldığı çoğunluğun bazen tehditkâr olabilen bakış açısının ortaya çıkardığı kaygı ve endişelerle örülü bir durumdur.

Alevilerin mevcut statükoya "muhalif" olmaları, Tek Parti diktatörlüğünden çok partili sisteme geçildiğinde 1950 seçimlerinde Demokrat Parti'ye (DP) neredeyse blok halinde oy vermelerine neden olmuştur. Ama DP'nin popülist siyaset tarzı ve politikaları nedeniyle bu destek, onun siyasi geleneğini izleyen diğer yapılara verilmemiştir.

Aleviler, 1960'lı yıllardan itibaren ise, "dünyayı değiştirmek" iddiasındaki sol-sosyalist yapılara destek vermişlerdir. Bu sol-siyasi yapılar, 1970'li yılları da kapsayacak şekilde, en ciddi ve kitlesel desteği Alevilerin yoğun yaşadıkları yerlerde bulmuşlardır. Türk ve Kürt Alevileri, bu hareketler içerisinde örgütlenmenin önemini kavramak ve sol değerlerle, duyarlılıklarla tanışmak gibi olumlu kazanımlar da elde etmişler, ama objektif olarak bir de "soldan" asimilasyona uğramaktan da kurtulamamışlardır.

Alevilerin CHP'ye ilgi duymaya başladıkları dönem de esas olarak 70'li yıllardır. Dönemin CHP'sinin "ortanın solu" şeklinde yeni bir politik konseptle ortaya çıkması, bu ilgi ve desteğin başlıca nedenlerinden biridir. (Üzerinden atlanamayacak önemde bir bilgi olarak, dönemin sol-sosyalist örgütlerinden birçoğunun da CHP'nin peşine takılan bir siyaset güttüklerini de hatırlatmak isterim. Tekil örnekler olsa da, bir bütün olarak Türkiye sol hareketinin Kemalizm'le yüzleşmemiş, hesaplaşmamış olmasının onun temel handikaplarından biri olduğunu da ekleyerek.) "Halkçı Ecevit", "Hakça düzen" gibi şiarlarla politika yapan CHP'ye verilen bu Alevi desteğini, onların kurulu düzenden muzdarip olma özellikleriyle beraber anlamak gerekmektedir.

12 Eylül cuntası, ülke ve toplum olarak bizleri yeniden "hızaya" çekmek istedi. Bundan Alevilerin de payına düşeni almaması elbette ki düşünülemezdi. Aleviler, sol yapılarla olan ilişkilerinin de doğrudan etkisiyle, 12 Eylül'de tam bir zulüm yaşadılar. Alevi köylerinin çoğu birer işkencehane ve açık cezaevi haline getirildi. 12 Eylül ve izleyen yıllarda Alevilerin yoğun yaşadıkları yerlerden İstanbul, Ankara, İzmir gibi metropol kentlere ve Avrupa'ya adeta toplu göçler yaşandı. Dersim, Erzincan, Sivas, Malatya, Tokat, Çorum, Kahramanmaraş gibi illerde, Alevi köylerine camiler yapıldı.

Alevi köylerine camiler yapılması konusunda en gayretkeş 12 Eylül paşa-valisi, hiç kuşkusuz Tunceli Valisi Kenan Güven idi. Dersim ve köylerindeki "cemaatsiz" camilerin mimarı, aynı zamanda katılığı ve yöre halkına karşı kin ve nefretiyle de unutulmaz izler bırakan bu kişiydi. Vali Güven'in bu uygulamalarının üzerinden yıllar geçtikten sonra, 2000 yılında, Türk Tarih Kurumu bünyesindeki Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı sıfatı taşıyan Profesör Azmi Süslü, "Güneydoğu'daki Terör Sorunu, Tarihi İnceleme, Tedbirler" başlığıyla hazırladığı bir raporda Kenan Güven'den şu şekilde bahsetmiştir:

... Atatürk'ten sonra sadece bir iki örnek verecek olursak, Tunceli ve civarındaki başarılı uygulamalarıyla Vali Kenan Güven Paşa'yı gösterebiliriz. Ulaşamadığı yerlere eğitim öğretimin girmesi, yatılı bölge okullarının ıslahı, birçok öğrencinin Tunceli'de ve başka illerde tahsil görmeleri, bölge kültürünün, tarihi kaynaklarının ortaya çıkarılması, işlenmesi, iktisadi canlılık, hatta birçok yerde dinmiş olan ezan sesinin yıllar sonra yeniden duyulmaya başlanması bile onun eserleri arasındadır.

Burada söz konusu paşa-valinin "ezan sesi"ni gerçekten umursayan biri olmadığını kanıtlamaya gerek bile duymuyorum. Asıl dikkat göstermek gereken olgu, üzerinden yıllar geçmiş olmasına rağmen, bu paşa-valinin uygulamalarının, devletin, M. Kemal'in kurduğu resmi tarih kurumu tarafından takdirle karşılanmasıdır...

90'lı Yıllar

90'lı yıllarda İslamcı hareketlerin yükselmesi nedeniyle devlet aklının "tehdit-tehlike" konseptlerinden birini oluşturan "irtica tehlikesi", "bölücülük tehlikesi" ile birlikte öne çıkarıldı. "Laiklik elden gidiyor" söylemiyle toplumda bir "laik-anti laik" kutuplaşması yaratılmak istendi. 28 Şubat müdahalesinin şartları "olgunlaştırılıyordu..."

Derin güçler, "laikçi" kampa bir "kitle" arıyorlardı ve Alevileri keşfettiler. Alevilere, varlığını dahi tanımayan, "laik" olduğu iddia edilen sistemin muhafızlığı rolü verildi.

Genelkurmay İstihbarat Okullarında istihbaratçı olarak eğitilen kurmay subaylara Aleviliği "Sağ ve sol aşırı örgütler, cemaatler, tarikatlar" başlığı altında bir "güvenlik sorunu" olarak öğretenler, ihtiyaç duydukları "kitlenin", "şeriat, irtica" korkusu canlandırılan Aleviler olacağını hesapladılar.

Bir "özel harp" mantığıyla kurgulanan süreç, "Bin yıl sürecek" denilen 28 Şubat müdahalesinin yolunu döşemek içindi. Hesap tutmadı. Ancak Aleviler daha da "karıştırılmış" oldu.

AKP Dönemi

AKP döneminde sorun daha da karmaşık bir hal aldı. Yeniden CHP ile buluşturulan Aleviler, AKP'nin "açılım" yapmaktan vazgeçmesi ve kutuplaşmadan oy ve iktidar devşiren bir siyaset gütmeye başlamasıyla birlikte, halen iktidara karşı en tutarlı muhalif kitleyi oluşturuyor.

Bu durumun AKP politikalarıyla ilişkisi yadsınamaz açıktır. Miting meydanlarında hasbelkader Alevi olan CHP liderinin yuhalatılması, Gezi protestolarında sergilenen devlet şiddeti ve Diyanet üzerinden egemen Sünniliğin büyük bir rahatlıkla siyasetin emrine koşulması, Sünni çoğunlukta Alevi önyargılarını canlandırırken Alevilerde zaten canlı olan kaygı ve endişeleri de artırdı.

Aleviler bu dönemde en örgütlü ama aynı zamanda en zayıf, dağınık ve umutsuz, karamsar dönemlerini yaşıyorlar. Açılım siyasetinin yol açtığı temkinli iyimserlik, yerini büyük bir hayal ve umut kırıklığına terk etmiş durumda.

Bu itibarla diyebiliriz ki Alevilerin muhalifliği korku, kaygı ve endişelerinin yön verdiği bir muhalifliktir. Dün de öyleydi, bugün de...

Ne Yapmalı?

İfade etmeye çalıştığım nedenlerle sorunun çözümü sahici, sağlıklı, işleyen bir demokrasi inşa etmek, bu kapsamda din ve inanç özgürlüğü hakkı üzerindeki gölgelerden arınmak ve bir bütün olarak "eşit yurttaşlık" anlayışını benimsemektir.

Bu kapsamda, yasal düzenlemeler, demokratik reformlar yapmak kadar, toplumsal önyargıları, tereddüt ve güvensizlikleri aşmaya hizmet edecek adımlar atmak da büyük önem taşımaktadır.

Alevilerin var olma haklarının meşruiyetini ifade eden Diyanet İşleri Başkanlığı'nın özerk bir kurum olarak yeniden yapılandırılması, cemevlerinin ibadethane statüsünün tanınması, zorunlu din derslerinin hiç değilse zorunlu olmaktan çıkartılması gibi AİHM kararlarıyla da devlet açısından bağlayıcı hükümler haline gelmiş talepleri, ülkemizin demokratikleşme sorunları karşısında sahip olmamız gereken ortak duyarlılıkla örtüşen niteliktedir.

Alevilerin "muhalifliği", neticede, "eşit yurttaşlık" haklarının görmezden gelinmesine duydukları haklı, meşru tepkidir.

Bazı siyasi partilerle "sorunlu" denebilecek bir ilişki içinde olmaları, bu gerçeği değiştirmez ama daha fazla anlamak çabası gerektirir...